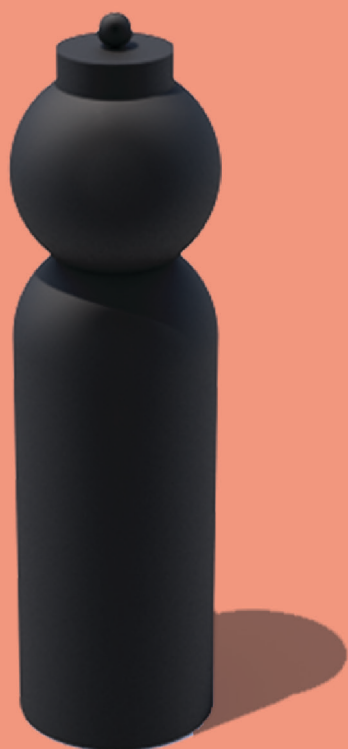

Скрити мрежи

Скрити мрежи

Бизнес моделите на
трудова експлоатация

Редактори:
Анниина Йокинен/
Anniina Jokinen
Наталиа Оллус/
Natalia Ollus

Редактори:

Anniina Jokinen & Natalia Ollus

Автори:

България: Антон Кожухаров &
Атанас Русев

Естония: Simone Eelmaa & Anna
Markina

Финландия: Anniina Jokinen

Латвия: Dace Kavasa & Lasma
Stabina

Художествена редакция:

Aleksandra Anikina

Дизайн и илюстрации:

Simone Gaglione

www.simonegi.it

Оформление:

Aili Pääkkönen, Simone Gaglione

С финансовата подкрепа на
Фонд „Вътрешна сигурност -
Полиция“ на Европейския съюз.

Съдържанието на публикацията
представя гледната точка
на неговите автори, които
единствени носят отговорност
за него. Европейската комисия
не отговаря за начина, по
който може да бъде използвана
съдържащата се в него
информация.

ISBN 978-952-7249-11-6

ISSN 1799-5590

ISSN-L 1237-4741

Ministry of the Interior
Republic of Latvia

CSD
CENTER FOR
THE STUDY OF
DEMOCRACY

h e u n i

EUROPEAN INSTITUTE FOR CRIME
PREVENTION AND CONTROL

Съдържание

Част I. Увод	5
Цел и целева група	6
Описание на съществуващото състояние	8
Част II. Печалба на всяка цена	13
Механизми на експлоатацията	13
Бизнес модел на трафика на хора с цел трудова експлоатация	14
Схеми, свързани с трудова експлоатация	19
Престъпления, свързани с трудова експлоатация	24
Финансови потоци	25
Част III. Предизвикателства и препоръки	30
Достъп до правосъдие и права на жертвите	30
Препоръки към отговорните институциите и заинтересованите страни	33
Източници	35

OPEN

EMPLOYEES MUST
WASH HANDS

Част I. Увод

Трудовата експлоатация и трафикът на хора са тясно свързани с глобалните икономически системи. Те се обусловят от широк кръг социални и политически условия и явления. Бедността, безправието, липсата на социални или икономически възможности за развитие, на стабилност или законност, неравенството, насилието, конфликтите и други фактори принуждават хората, включително в рамките на ЕС, да търсят по-добри перспективи за реализация.

Редица стопански субекти от секторите, които търсят (неквалифицирана) работна ръка за временна или сезонна работа, се възползват от уязвимото положение на онези, които са принудени да приемат и най-мизерните условия на труд.

Бизнес моделът на трафика на хора с цел трудовата експлоатация описва как законно създадени компании могат да служат за прикриване и осъществяване на трудова експлоатация и разкрива връзките между трудовата експлоатация, трафика и икономическите престъпления.

Бизнес моделът е представен под формата на концептуална карта и поредица от изображения, показващи идентифицираните схеми и съществуващите слаби звена във веригите за доставка, в които може да възникне повишен риск от трафик и свързани с него престъпления. Наред с това моделът разкрива връзките между трудовата експлоатация, трафика и други икономически престъпления като укриване на данъци в големи размери, счетоводни измами, корупция, нелоялна конкуренция, както и рисковете от възникващите незаконни финансови потоци.

Моделът е разработен на основата на данни, събрани през пролетта на 2019 година в четири държави-членки на ЕС - България, Естония, Финландия и Латвия, в рамките на инициативата FLOW¹, осъществявана с подкрепата на Европейския съюз. Методите за събирането на данни включват преглед на съответните литературни източници, актуални случаи от практиката и публикации в медиите, както и интервюта с представители на заинтересованите страни, сред които правоприлагащи органи, трудови инспекции, прокуратура, данъчни власти, синдикати и неправителствени организации, както и престъпни предприемачи. При анализа на данните бе отделено особено внимание на признаците за уязвимост, включително мигрантския статут и половата принадлежност, на жертвите на трудовата експлоатация в различните сегменти на веригите за доставка.

*1. FLOW –
незаконни
финансови потоци
и жертви на
трафик на хора с
цел трудова
експлоатация*

Цел и целева група

Целта на наръчника, разработен в рамките на инициативата FLOW, е да се повиши осведомеността за бизнес модела на трафика с цел трудовата експлоатация или с други думи, модел на икономическа дейност, който използва едновременно законни, сиви и незаконни методи. Разглеждат се различните форми на експлоатация на работниците, както и свързаните с тях икономически престъпления.

От гледна точка на превенцията е важно да се предотвратяват и по-леките форми на трудова експлоатация и икономически престъпления, а не само очевидните случаи на трафик с цел трудова експлоатация и тежките нарушения.

Границата между законни, сиви и незаконни форми на икономическа дейност не винаги е ясно очертана.

Изводите и препоръките, произтичащи от бизнес модела са отправят до:

- политиците в държавите – членки на ЕС;
- представителите на публичната власт, включително правоприлагащи органи, трудови инспекции и данъчни власти;
- гражданското общество, включително синдикатите и неправителствените организации;
- икономическите субекти.

За целите на представения бизнес модел се използват следните термини:

Трудова експлоатация. Този термин се отнася до неправомерно третиране, което принуждава работника да приеме неизгодно трудово отношение, да работи над допустимата продължителност на работното време срещу заплащане под съответния национален минимум и при недостойни или дори опасни условия на труд, почти без избор или възможност да промени това положение. В различните национални законодателства подобни начини на третиране на работника са дефинирани като престъпления или като нарушения на трудовото законодателство.

Принудителен труд. С този термин се обозначава всяка работа или услуга, при които хората са принудени да извършват съответните действия против волята им и под заплаха от наказание. Докато някои държави инкриминират принудителния труд като отделно престъпление, в повечето страни той е част от състава на престъплението трафик на хора с цел трудова експлоатация.

Трафик на хора с цел трудова експлоатация. Този термин се отнася до експлоатацията на дадено лице с цел икономическа облага. Ако експлоатацията на работника включва също така ограничаване на неговата свобода, използване на сила, заплахи, заробване с дългове, преднамерено заблуждаване, фалшиви обещания, психологически натиск или насилие, тя може да бъде свързана с трафик на хора. Трафикът на хора е инкриминиран във всички европейски страни, но националните дефиниции на това престъпление често се различават, макар и незначително, по отношение на трудовата експлоатация.

Жертви на трафика на хора или трафикирани лица. Тези лица имат право на безусловна подпомагане като жертви на престъпление, каквото се предоставя не само на жертви на трудова експлоатация. Те често се обозначават и с термина **експлоатиращи работници мигранти**.

Мигранти или работници мигранти. В рамките на инструмента с тези термини се назовават граждани на трети страни, както и на страни – членки на ЕС, които работят в държава, различна от държавата на произход. При тези лица липсата на информация относно техните трудови права е използвана от престъпни или недобросъвестни работодатели, икономически субекти или брокери, които ги подлагат на трудова експлоатация с цел извличане на максимална печалба, включително и за генериране на незаконни финансови и стокови потоци, като пряк резултат от осъществяваната експлоатация.

Описание на съществуващото състояние

В Европа се наблюдават все повече случаи на трудова експлоатация в селското стопанство, поддържането на чистота, ресторантьорството, строителството, хотелиерството, транспорта и преработвателната индустрия [10; 12]. Тези сектори се отличават с това, че имат дълги и усложнени вериги за доставка, които могат да бъдат използвани за прикриване на трудова експлоатация или на незаконни финансови потоци в първоначалните сегменти на веригата [7; 13; 15; 16]. В рамките на Европейския съюз жертви на трудова експлоатация често стават и граждани на други страни членки или на съседни европейски държави, наред с граждани на държави от Азия, Африка, Централна и Южна Америка.

Данните от проучванията в четирите страни подкрепят разбирането, че трудовата експлоатация представлява форма на корпоративна престъпност, мотивирана от икономическа изгода. Компаниите, възползващи се от трудова експлоатация и трафик, печелят незаконно конкурентно предимство, което подкопава конкуренцията и затруднява функционирането на свободния пазар [8; 13]. Получените чрез трудова експлоатация печалби и възникващите от това незаконни капиталови и стокови потоци деформират конкуренцията и бизнес средата в ЕС.

Трудовата експлоатация и трафикът са инструменти за извличане на допълнителни печалби на различни нива на икономическата дейност. При това, не винаги структурите, които се възползват от трудова експлоатация, са престъпни организации – често явление е законно работещи компании да участват в трудова експлоатация, независимо дали го осъзнават, или не.

Този феномен е съпътстван от ширеща се безнаказаност. Редица държави срещат проблеми при разграничаването между тежките и леките форми на трудова експлоатация, както и между тях и трафика с цел принудителен труд. Да експлоатират работниците си е икономически изгодно, а рисковете от разкриването и

санкционирането са минимални. Често реакцията на наказателното правосъдие на случаите на трудова експлоатация е недостатъчна и властите срещат проблеми при квалифицирането на тези случаи като престъпления сами по себе си [2].

Нещо повече, недобросъвестни компании и престъпни предприемачи използват законни стопански субекти и схеми за максимизиране на своите печалби и за укриване на доказателства от правоприлагащите органи и данъчните власти.

Тези компании се възползват от лица, които нямат достатъчно информация за своите права на трудовия пазар като ги принуждават да приемат по-ниски заплати, лоши условия на труд, договори с ненормирано работно време при липса на клаузи за защита на трудовите им права, включително що се отнася до дължимото възнаграждение.

За по-цялостна представа за съществуващата ситуация се използва аналитичния метод CATWOE, който обикновено се прилага в бизнес средите за идентифициране и решаване на проблеми, които включват наличието на множество, при това конфликтни интереси [3]. Като се разгледат перспективите и позициите на „клиентите“, „участниците“, „трансформационния процес“, „мирогледа“, „овластените лица“, както и на „глобалните фактори“², се очертават сложните предизвикателства за справяне с феномена трудова експлоатация и за извършване на промяна. Трансформацията е крайна цел на инструмента, а именно – превръщането на трудовата експлоатация в неизгодно и високо рисково начинание. Очевидно е, че за да се извърши тази трансформация е необходимо да се променят всички отделни части от системата или поне да бъде взето предвид тяхното въздействие.

По документи всичко изглежда редовно, но реалността е съвсем различна.

превръщането на трудовата експлоатация в неизгодно и високо рисково начинание.

2. Английските наименования на тези шест фактора се съдържат в абривиатурата на метода CATWOE.

<p>С</p>	<p>„Клиенти“ Лица, които са ощетени от съществуващата ситуация в качеството си на жертви или бенефициенти</p>	<p>Работниците и служителите Общините и публичните организации Компаниите Индивидуалните потребители</p>
<p>А</p>	<p>„Участници“ Лица, които пряко или косвено участват в дадената ситуация; лица, които извършват дейностите, които позволяват подобна трансформация</p>	<p>Работниците Служителите Извършителите на престъпления Компаниите</p>
<p>Т</p>	<p>„Трансформация“ Целенасочена дейност на трансформация, извършвана в съответствие с даден мироглед</p>	<p>Трудовата експлоатация е възможна в настоящата система поради съществуващите практики, както и в резултат на липса на адекватен надзор, контрол и санкции (евентуална промяна би направила трудовата експлоатация не само неизгодна, но и високо рискова)</p>
<p>W</p>	<p>„Мироглед“ Схващанията, които дефинират тази дейност</p>	<p>Действащата икономическа и финансова система се основава на преследване на максимални печалби и аутсорсинг на услугите</p>
<p>О</p>	<p>„Овластени лица“ Лица, които имат правомощията или са в състояние да променят системата</p>	<p>Държавите, Европейската комисия, Европейският съюз, органите на власт, както и самите работници</p>
<p>Е</p>	<p>„Глобални фактори“ По-мощабни глобални процеси, които влияят върху ситуацията</p>	<p>Глобализацията Глобалното неравенство Миграционните потоци в рамките на ЕС и отвъд него Правните системи и практики Поляризацията и обезправяването</p>

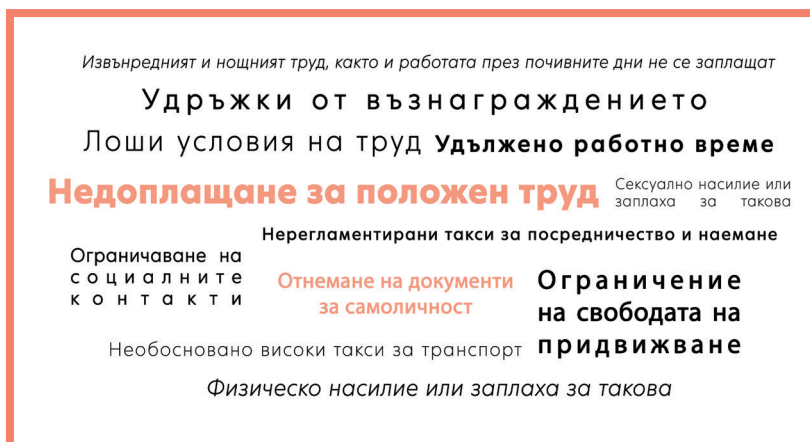

Част II. Печалба на всяка цена

Механизми на експлоатацията

Механизмите на експлоатацията са почти идентични в различните части на Европа. Същевременно, специфичните сектори и профилите на жертвите се променят в зависимост от географското положение на държавата дестинация, както и от състоянието на икономиката и трудовия ѝ пазар. Мигрантите често работят над допустимата продължителност на работното време срещу ниски възнаграждения, които са под националните стандарти. Наред с това, те са подложени на различни форми на експлоатация, описани във Фигура 1. Контролът върху жертвите се осъществява по-често чрез психологически натиск отколкото с пряка сила.

Докато Финландия е преди всичко страна на дестинация и транзит, България, Естония и Латвия са предимно страни на произход. Гражданите на тези три държави са обект на трудова експлоатация в Западна и Северна Европа. Същевременно, както показват данните от изследването в четирите държави, Естония и Латвия са страни на дестинация и транзит, например за украински работници, които са експлоатирани в строителния сектор.

Фигура 1.
Различни форми на трудова експлоатация

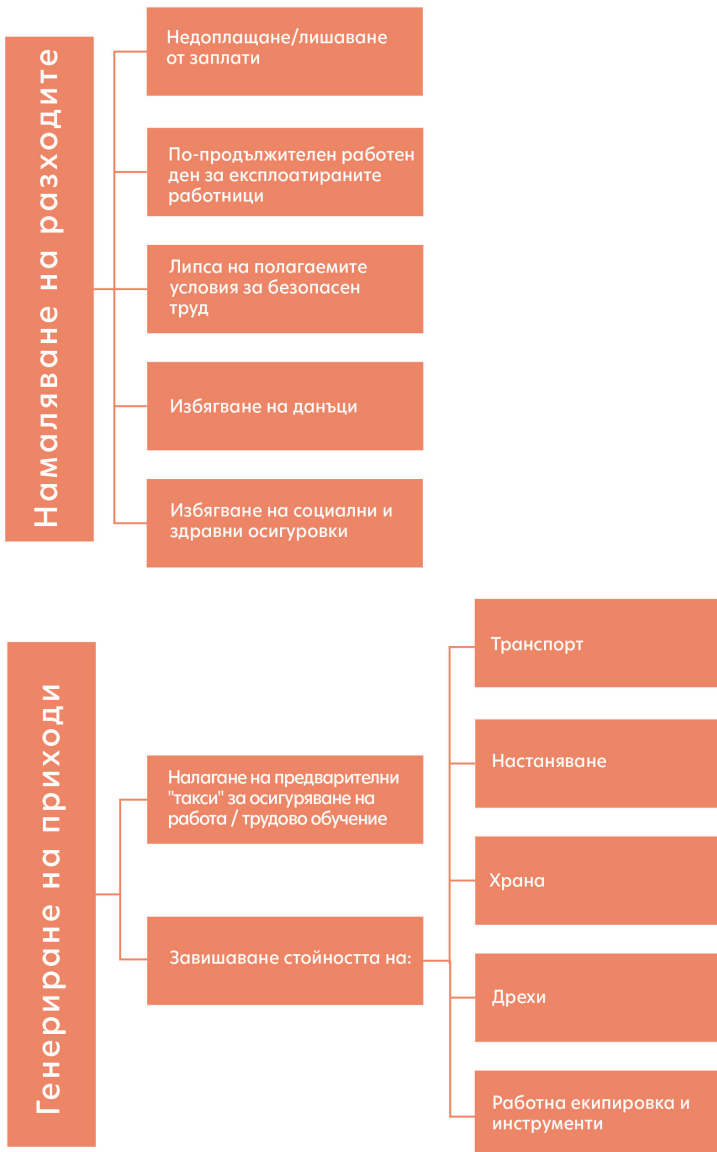
Бизнес модел на трафика на хора с цел трудова експлоатация

Бизнес моделите на трафикантите като цяло са ориентирани към два основни начина за реализиране на печалба: намаляване на разходите и генериране на приходи чрез използването на принудителен труд [1]. От друга страна обаче трябва да се отбележи, че извършителите използват различни комбинации на тези начини за максимално увеличение на приходите, както и че не всяка трудова експлоатация непременно е свързана с трафик на хора.

Стратегията за намаляване на общите разходи се основава върху намаляването на разходите за труд чрез недоплащане или въобще неплащане на жертвите, принуждаването им да работят извънредно, неосигуряването на изискваните от закона здравословни и безопасни условия на труд, както и укриването на данъци, неплащането на социални и здравни осигуровки на жертвите. Стратегията за генериране на приходи се основава върху налагането на предварително заплащана „такса“ от жертвите за осигуряване на работа или обучение в чужбина, както и чрез принуждаването им да покриват неоправдано завишени разходи за транспорт, настаняване, храна, необходимо работно облекло и инструменти [1; 5]. Тези начини за реализиране на печалба са описани във Фигура 2.

В рамките на един отделен случай могат да се открият някои или всички изброени форми за реализиране на печалба от трафикантите, но в общия случай най-често се използва намаляването на разходите за труд чрез заплащане на много ниски възнаграждения, което често се съчетава и с удържки за задължителни допълнителни услуги, например за жилище, храна или инструменти. Подобни допълнителни услуги могат да доведат до задължняване и финансова зависимост на работниците от техния работодател.

В крайна сметка, трудовата експлоатация се основава на съществуващите несигурност и лоши практики в трудовите отношения, които поставят работниците мигранти в неизгодна позиция [12]. Трудовата експлоатация не е в резултат само на организирана престъпност, а е заложена в и движена от общи пазарни фактори и бизнес процеси, в съчетание с недостатъчен регулаторен надзор [7].

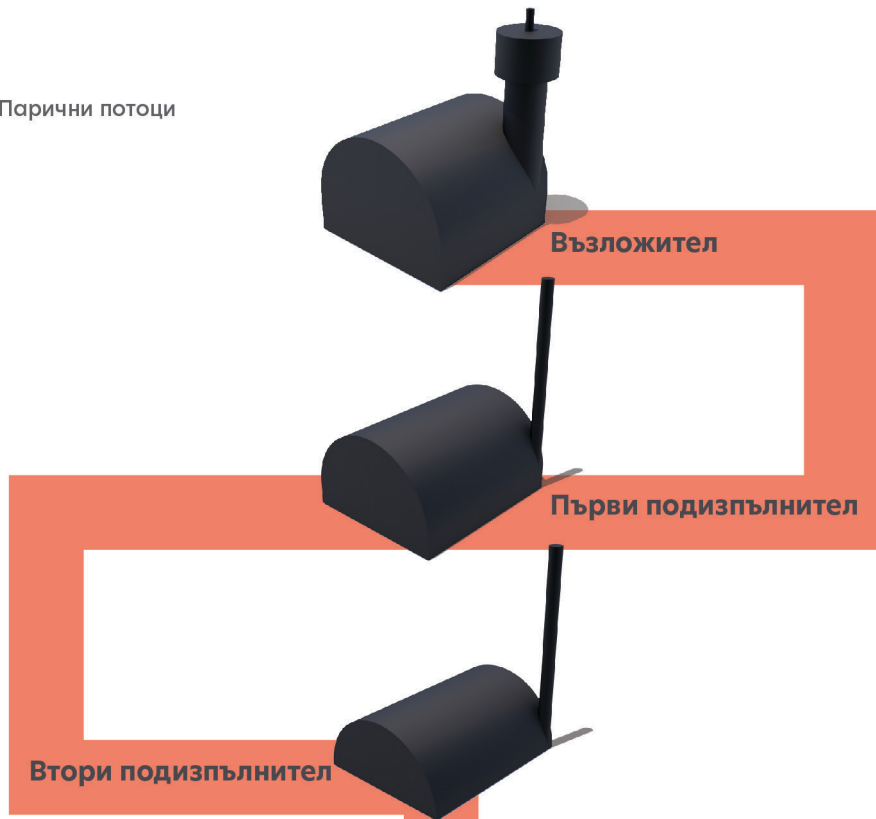
Фигура 2. Бизнес модел на трудовата експлоатация: начини за извличане на печалби.

Визуална карта

Предложената визуална карта обобщава изводите от задълбочения анализ на случаите на трудова експлоатация в България, Естония, Финландия и Латвия. Тя очертава логиката и методите на трудова експлоатация в тези страни в други държави, като по такъв начин представя един по-общ европейски модел на този феномен. В този модел свободното движение на работници, неравенството и различната действителност на трудовите пазари правят възможни въпросните злоупотреби. При тези злоупотреби напълно законни икономически субекти се използват за прикриване и улесняване на трудовата експлоатация (например чрез използване на дълги вериги за доставка), както и за максимизиране на печалбите. Моделът също така онагледява онези звена, които различните власти и участници в процесите биха могли да установят и да прекъснат схемата на експлоатация.

Подробностите на тези установени схеми на трудова експлоатация, свързаните с тях престъпления и финансови потоци, представени във визуалната карта, са описани детайлно по-долу.

Парични потоци

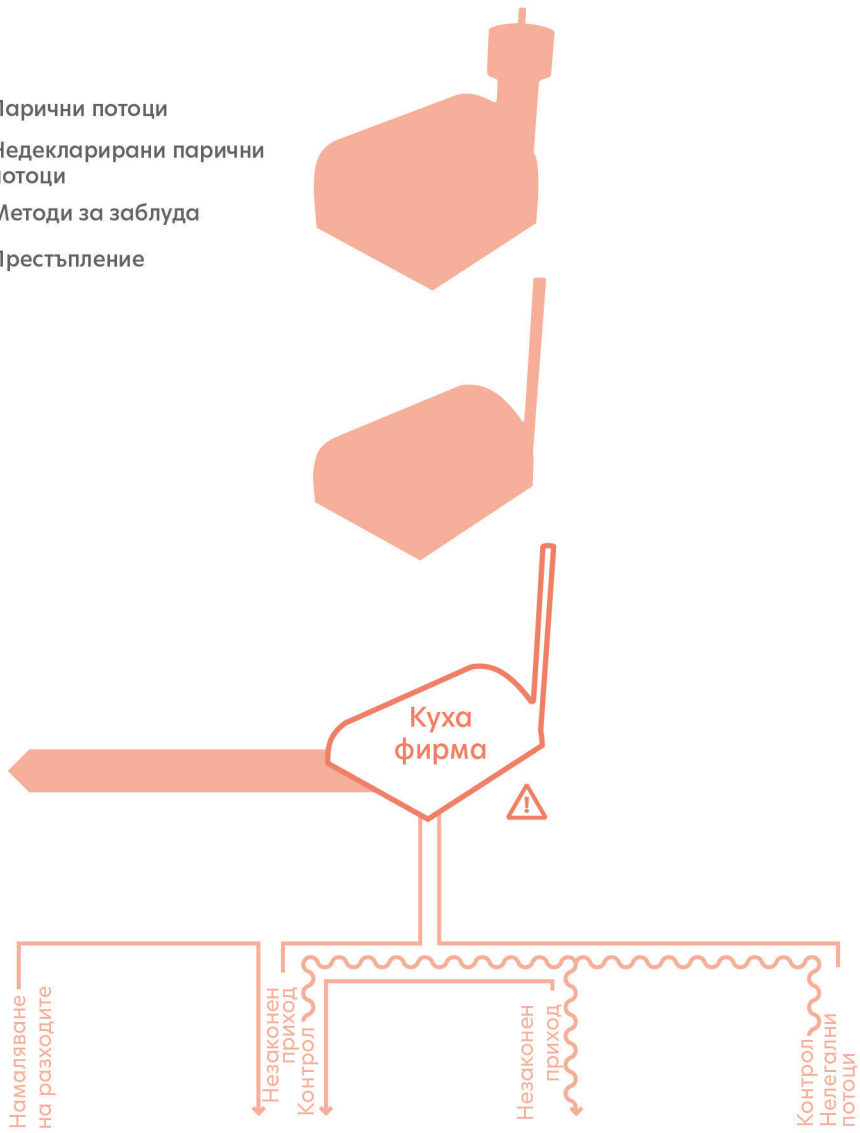
Власти

Собственици

Служители

Управители

- Парични потоци
- Недекларирани парични потоци
- Методи за заблуда
- Престъпление

Власти

Извършители

Жертви

Съучастници

Схеми, свързани с трудова експлоатация

В много случаи трудовата експлоатация и трафикът са обвързани с различни схеми на укриване на данъци и неплащане на социални осигуровки с оглед увеличаване на печалбите. Извършителите използват законно регистрирани стопански субекти и често прилагат редица методи и схеми, за да осуетят разкриването им от властите. Използването на такива схеми бе установено и в четирите държави, включени в инициативата. Има случаи, в които няколко от доуописаните схеми се използват едновременно в схемите за трафик и експлоатация от недобросъвестния бизнес:

- **Фиктивно самонаемане**

Схемите с фиктивно самонаемане включват подвеждане, измама, манипулиране или принуждаване на жертвите да се регистрират като самонаети лица в страната дестинация, докато те фактически работят в подчинение на определен работодател. Сходна е схемата на измама, при която жертвите се регистрират не като самонаети, а като акционери на компания с ограничена отговорност [8]. Така и при двете схеми работодателят на практика прехвърля на работниците бремето за плащането на данъци и социални осигуровки, като по такъв начин намалява своите разходи за труд.

Жертвите обикновено подписват договори, написани на чужд език, който не разбират. Те не са запознати с действащите данъчни и други разпоредби и произтичащите от тях задължения. Така те често се оказват длъжници за големи суми поради неплатени данъци върху доходите, социални и здравни осигуровки.

В Естония често срещана практика е да се създават нарочни дружества с ограничена отговорност с цел укриване на данъци. В типичния случай, те вместо да наемат работници на трудов договор, принуждават служителите си да регистрират свои компании. Така за извършване на определена дейност, вместо индивидуални трудови договори те сключват споразумения със съответните компании. По този начин същността на работата, която трябва да се свърши, не се променя, но се променят правните отношения между партньорите. Това позволява на отделни

недобросъвестни предприемачи да спестят около 40% от обичайните разходи за труд. В Естония въпросната практика е наречена "OÜ-tamine" и получените данни от проучването в тази страна потвърждават силната ѝ обвързаност с трудовата експлоатация.

• **Схема с командировани работници**

Друга разпространена схема, която често се използва за целите на трудова експлоатация, е свързана със злоупотреби при командироване на работници в чужбина. При нея експлоатираните работници са от по-бедни страни – членки на ЕС, като България и Румъния, както и от съседни държави като Украйна, Молдова, Албания и Северна Македония. Те се наемат първоначално от подставени компании от едни държави членки, а след това се командироваат в друга страна членка. Увеличава се броят на установените случаи на трудова експлоатация в Естония и Латвия на командировани украински работници в строителния сектор, наети и командировани от полски или литовски компании.

В тези случаи работниците получават възнаграждения под установения минимум за труд, надхвърлящ нормалната продължителност на работното време и в условия, които са в нарушение на стандартите и на съществуващите разпоредби за безопасен труд.

Техният работодател не само им плаща по-ниски заплати, но не заплаща пълния размер на дължимите данъци и социални осигуровки. Този начин на действие обикновено включва регистрирането поне на една компания в страната дестинация (Латвия или Естония), както и една или повече компании в транзитната страна (Полша или Литва). В транзитните страни те често са от типа „кухи“ компании без собствени активи. В много от случаите компаниите, които командироваат работници, подписват законни трудови договори с част от тях, докато останалите са принуждавани да подписват фиктивни договори или пък биват изпращани без никакви договори. В някои от случаите работниците се наемат от специализирани агенции, които подписват с работодателите договори за отдаване на персонал под наем. Както сочат получените от проучването в четирите държави данни, тези форми на наемане и съответни агенции могат да бъдат свързани с трудова експлоатация.

- **„Каскадно“ наемане на подизпълнители/ Кухи компании**

Каскадното наемане на подизпълнители често се използва от големите компании, особено в сферата на строителството и почистването. С включването на вериги от подизпълнители се избягва пряката отговорност за спазването на правата на работниците, а за трудовите инспекции става по-сложно да установят кой за кого работи. Каскадното подизпълнение често се използва и за прикриване на различни нарушения на трудовото законодателство, както и за укриване на данъци и социални осигуровки.

За намаляване на рисковете от проверки или наказателни разследвания се използват и т. нар. „кухи“ компании, или с други думи, компании без служители и активи. Това се прави с цел да се заобиколят задълженията и отговорностите на възложителя и да се гарантира изрядна документация за компанията му. Ако бъдат разкрити, тези „кухи“ структури лесно се изоставят и закриват.

При така очертаните схеми компаниите обикновено избират един от следните варианти на действие: (i) да действат като агенция за отдаване на персонал под наем; (ii) да използват „куха“ компания за наемане на мигранти без договори и срещу ниско възнаграждение и мизерни условия на живот и труд, без да носят отговорност за това; (iii) да използват верига от множество компании-подизпълнители, в която последният подизпълнител заплаща ниски възнаграждения, докато другите компании получават по-голям дял от печалбата, без да носят отговорност за злоупотребите по-надолу по веригата за доставка; (iv) да използват дружества, регистрирани от подставени лица за издаване на фалшиви фактури с цел да оправдаят определени парични потоци, да наемат мигранти без писмени договори или документи. Това впоследствие би затруднило жертвите да претендират дължимите си възнаграждения или да предявят искове срещу работодателя, тъй като ще трябва първо да докажат, че са сключили договор или поне, че са работили за дадената компания.

Илюстрация на някои от посочените схеми е описаният по-долу случай в рамките на ЕС, при който напълно законна компания в Австрия е била въвлечена в трафик на хора с цел трудова експлоатация, извършен от компания-подизпълнител, регистрирана в България.

Бензиностанция в Австрия

Български гражданин създава компания в България, която наема общи работници за работа в бензиностанции на известна мултинационална верига в Австрия. Българската компания подписва договор за доставка на услуги на установения в Австрия собственик на франчайз за няколко бензиностанции на марката BP в Австрия. Договорът предвижда предоставяне на услуги за поддръжка на 2-3 бензиностанции. Българската компания разпространява в български регионални медии обяви за тези позиции и наема за тях предимно социално слаби мъже от ромски произход.

Работниците се изпращат в Австрия, като преди това подписват шестмесечни договори. Работниците обаче остават в тази страна не повече от 3 месеца, за да се избегне задължението да регистрират пребиваването си в Австрия. Договорите между австрийската и българската компания, от една страна, както и договорите, сключени между българската компания и работниците, от друга страна, са напълно в съответствие с действащите български и австрийски закони. Австрийската компания плаща 2300 евро месечно за работник директно на българската компания. Собственикът на франчайза не знае за извършваната трудова експлоатация в неговите обекти.

При разследването австрийската полиция установява, че на всяка бензиностанция работят 3-4 жертви, за което получават не повече от 50 евро седмично. Управителят на една от бензиностанциите помага за контролирането на жертвите на територията на тези обекти. Той, заедно със своя заместник, използват агресия и насилие при осъществяването на този контрол, като освен това конфискуват документите за самоличност на жертвите. За тези си действия управителят и заместникът му получават съответното допълнително заплащане в брой от българската компания.

Парични потоци

Недекларирани парични потоци

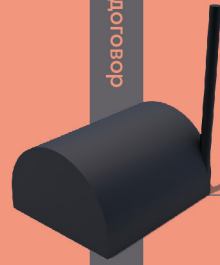

Методи за набиране и контрол

Възложител

Голяма и разпознаваема марка в Австрия

Подизпълнител

Собственик на франчайз в Австрия

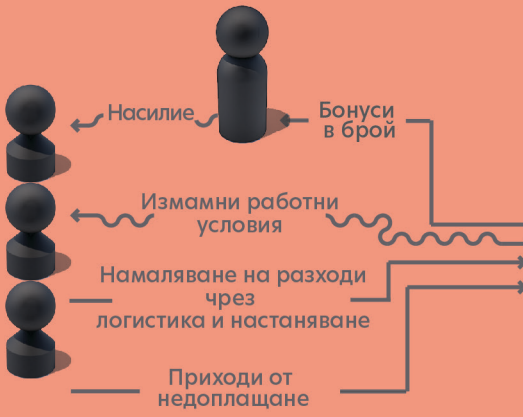
Изряден договор

Изряден договор

Подизпълнител

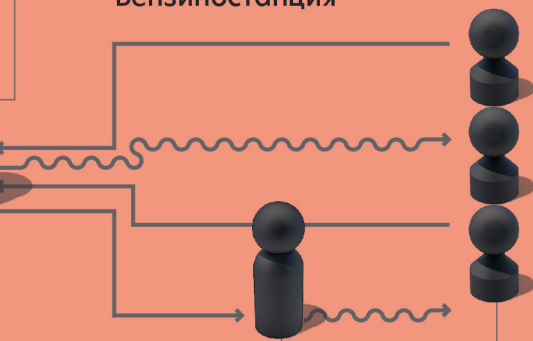
Фирма в България

Излишване на пари / данъчни и осигурителни измами

Бензиностанция

Бензиностанция

Съучастници

Управители на бензиностанция

Жертви

Маргинализирани мъже от ромски произход

Престъпления, свързани с трудова експлоатация

Анализът на данните, получени за България, Естония, Финландия и Латвия, показва, че трафикът и трудовата експлоатация често се съпровождат с извършването на различни престъпления и/или административни нарушения.

В много случаи властите установяват само някои съпътстващи престъпления и/или нарушения на трудовото законодателство, а основните престъпления може никога да не бъдат разследвани и/или да не могат да бъдат квалифицирани като трафик. Разследванията на подобни случаи често изисква много усилия и специализирана експертиза по трудови и икономически престъпления, по трафик на хора, както и използването на лицензирани преводачи.

Икономически престъпления	Документни измами	Измами със социални плащания	Укриване на данъци, и социални и здравни осигуровки
Пране на пари	Измами с онлайн банкиране	Предлагане на подкуп	Изнудване
Нарушения на трудовото законодателство	Нарушения на правилата за безопасност на работното място	Измами	Неправомерно събиране на такси за посредничество при намиране на работа

Финансови потоци

Финансовите потоци, свързани с трафика с цел трудова експлоатация, са предимно свързани с плащане в брой. Съществуват обаче различия по сектори – някои от тях се характеризират с по-интензивно използване на разплащания в брой (например селско стопанство, автомивки, ресторанти), докато в други обикновено се практикуват банкови преводи – например в хранително-преработвателния сектор и в строителството [5]. Данните от проучването в четирите държави свидетелстват за трудностите при проследяване на незаконните потоци, особено когато те са извършени в брой.

В повечето анализирани случаи събраните доказателства показват, че незаконните парични потоци са по-скоро директни, а структурата на трудовата експлоатация и свързаните с нея икономически престъпления често е доста усложнена, за да може незаконните действия да се скрият или маскират по-добре зад фасадата на закона – например, като се извършват на по-ниските нива на веригата на доставка.

В редица случаи липсват парични потоци, тъй като трафикантите или работодателите рутинно налагат различни удръжки върху възнагражденията на работниците и на практика не им плащат. В Естония бе установено засилено използване на криптовалути за плащане на посредници или на „ръководители на проекти“, които на практика осъществяват една от схемите на експлоатация и икономически престъпления. Когато са налице подобни финансовите потоци през криптопазарите, печалбите са по-големи, а дейностите на участниците в схемите за трафик стават по-трудни за установяване и доказване.

Анализираните случаи сочат, че трафикът с цел трудова експлоатация изисква по-малки първоначални инвестиции и по-ниски разходи в сравнение с трафика с цел сексуална експлоатация. Същевременно двата типа трафик на хора генерират сравними нива на приходи, особено предвид факта, че при трафика с цел трудова експлоатация обикновено е налице по-голям брой жертви [5].

Непалски ресторант във Финландия

Четири лица от непалски произход, обвинени в трафик на хора с цел трудова експлоатация, управляват два ресторанта в Куопио, централна Финландия. Основното действащо лице А е женено за второто лице В, а лицето С е брат на В. Лицето D пък е работило преди това за всички тях като сервитьорка. Те наемат трима мъже от Непал да работят в ресторантите в Куопио с обещание за добре платена работа във Финландия. Въпросните мъже са принудени незаконно да заплатят огромна първоначална сума (15 000 евро), за да получат обещаната работа, а след това да работят много извънредни часове срещу съвсем малки възнаграждения.

Извършителите откриват две банкови сметки (X and Y) на името на всяка от жертвите. Месечната заплата на наетите от 1800 евро се превежда по банковата сметка X, но всъщност никой от работниците няма достъп до нито една от сметките, като вместо това въпросните сметки се използват от извършителите А и В с оглед изпиране на парите. Самите работници получават единствено „джобни пари“, постъпващи в банковата сметка Y. В резултат на неплащането на възнагражденията, дължими на тримата работници съгласно техните договори, извършителите реализират общ приход в размер от близо 150 000 евро.

Наред с това, четиримата обвинени извършват редица икономически престъпления, преди всичко данъчни и счетоводни измами в големи размери. При обиск на дома на основния извършител полицията конфискува над 54 000 евро в брой. Разследването на икономическото престъпление разкрива, че компанията не е декларирала част от продажбите, извършени от ресторантите (на обща стойност най-малко 129 530 евро през 2015 г. (30.6.2014 г.-30.6.2015 г.), 119 079 евро през 2016 г. (1.7.2015 г.-30.6.2016 г.) и 36 337 евро през 2017 г. (1.7.-31.12.2016 г.)). Според изчисленията на полицията и данъчните власти, продажби за 284 946,33 евро не са вписани в счетоводните книги. Това на свой ред е довело до укриване и неплащане на ДДС върху продажбите на стойност 58 000 евро. Освен това, данъчните власти установяват, че това е довело до неплащане на данъци върху дохода на стойност от 48 000

евро през 2015 г. и 35 000 евро през 2016 г. или общо 83 000 евро. По такъв начин общата печалба на извършителите от укриване на дължими данъци е 141 000 евро.

Икономическото разследване установява, че собствениците на компанията системно са манипулирали касата чрез премахване, коригиране и/или заличаване на продажби в брой, но и плащания с банкови карти, и че са унищожили задължителните месечни доклади, разпечатвани автоматично от касовата машина. Това е довело до двойно счетоводство и измама. По време на проверката на компютъра на компанията е била открита екселска таблица, която съдържа истинските счетоводни данни, реалните печалби, както и заделените пари. Тази улика се превръща в основно доказателство за извършените икономически престъпления.

По време на съдебния процес извършителите признават престъпленията си, за да не им отнемат правото да упражняват бизнеса си. Лицето А е осъдено по три текста на закона за трафик на хора, два текста на закона за счетоводни нарушения и три текста за данъчни измами в голям размер с условна присъда от 1 година и 8 месеца затвор. Лицето В е осъдено по три текста за склоняване към трудова дискриминация с условна присъда от 6 месеца затвор. С и D са осъдени съответно по три текста за трудова дискриминация с парични глоби. Освен това, А и компанията са осъдени за заплатят компенсация за страданията на всяка от трите жертви в общ размер 50 000 евро, както и да им възстановят дължимите възнаграждения в размер от близо 150 000 евро, а на данъчните власти – сумата от 53 934 евро.

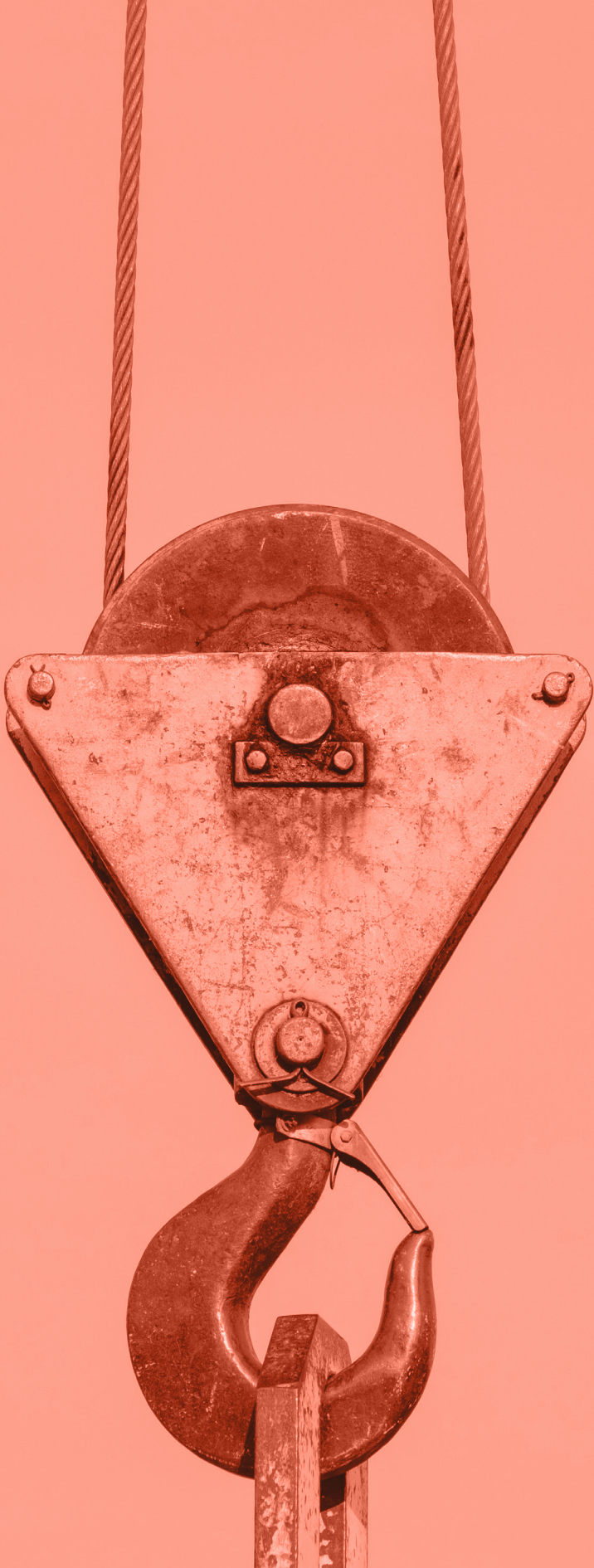
Според журналистическо проучване (17.4.2019), интервюираната жертва все още не е получила незаплатените възнаграждения. Макар че полицията е конфискувала активи на собствениците на ресторанта на стойност над 200 000 евро, данъчните власти получават своя дял преди жертвите да са се възползвали от присъдените им суми. Така че, жертвите могат да получават своето обезщетение само под формата на малки месечни плащания. Интервюираното лице заявява, че е недоволен не само от собствениците на ресторанта, но и от финландското правосъдие. А междувременно ресторантът затворя врати през есента на 2019 г. поради липса на клиенти в резултат на уронената си репутация и бойкот от страна на клиентите.

Във Финландия събраните данни очертават наличието на значителна по размер сива икономика в ресторантьорския сектор, който печели чрез експлоатацията на работници. Освен печалбите от по-ниското заплащане или неплащането на работниците, ресторантите не отчитат всички продажби пред данъчните служби. Покупките в брой, както и тези с ваучери за обяд³ не се регистрират или впоследствие касовите документи се манипулират, така че да бъдат заличени предшестващите продажби.

„Почти всичките пари се връщат там. ХХ [един от известните собственици на ресторант] е докарал във Финландия стотици хора и когато някой от тях се връща обратно в Непал, той е длъжен да вземе със себе си пари“ [10].

Данните показват, че размерът на тези „черни пари“ може да достигне до хиляда и повече евро във високооборотни дни и няколкостотин евро при по-слаб оборот. В неотдавна публикувана статия на разследващ журналист за трудовата експлоатация в непалски ресторанти се описва как парите са събирани от всеки ресторант и предавани в дома на собственика или на негов роднина, откъдето са изпращани в Непал. Всеки път, когато той или някой от неговите роднини пътува за тази страна, носи със себе си съответна сума в брой [10].

3. Ваучерите се дават на служителите и работниците като облагаема надбавка, която им позволява да обядват навън. През 2019 г. стойността на един финландски ваучер за обяд е 10,50 EUR.

Част III.

Предизвикателства и препоръки

Достъп до правосъдие и права на жертвите

Едно от предизвикателствата в усилията по превенция и пресичане на този тип престъпления е, че жертвите на трудова експлоатация рядко се изявяват публично и докладват подобни случаи пред властите. Представители на гражданското общество, правоприлагащите органи и други публични власти отбелязват, че разбират опасенията на жертвите да докладват в полицията поради страх, че ако се оплачат от условията на труд, ще загубят своята работа и/или дори разрешението за работа в страната. Някои жертви дори нямат усещането, че са експлоатирани, поради липса на информираност относно техните права в страната дестинация, включително относно наличието на фиксиран минимум на възнаграждението и други действащи норми в защита на служителите.

„Мнозина се изпращат на работа тук само за три месеца, след което си отиват. Това е по-малко рисковано за работодателя – в най-лошия случай той ще трябва да плати дължимото възнаграждение за положения труд през въпросния период. Ако схемата се разкрие, ще се установи, че въпросното лице е работило само кратко време. След това човекът си отива или компанията се сменя и се изготвят нови документи. Така всичко изглежда като краткосрочно наемане. Често, когато се разкрият такива случаи, хората изчезват. Много е трудно да се противодейства. Те [работниците] не докладват за своите случаи, те не познават системата. А когато работниците осъзнават, че са експлоатирани, но са убедени, че печелят повече [пари], отколкото в собствената си страна?“. Интервюиран представител на гражданското общество, Финландия

Очевидно е, че експлоатираните работници мигранти се сблъскват с реални и сериозни проблеми при опита си да получат достъп до правосъдие и/или да потърсят неизплатените възнаграждения. В редица страни – членки на ЕС жертвите на трафик имат право на специализирани услуги.

Ако не бъдат идентифицирани като жертви на трафик, експлоатираните работници мигранти не получават достъп до услугите, предоставяни на трафикирани лица, като същевременно нямат други възможности да отстояват правата си, включително по съдебен път, срещу злоупотребите на своите работодатели.

Ето защо е важно всички участници, и публичните власти, и гражданското общество, да отчитат, че подходът, който поставя на първо място интересите на жертвите, изисква информирането им за техните права. Ако получат точна и полезна информация, потенциалните жертви и експлоатираните работници биха могли да преценят как най-добре да се борят за правата си.

Всички работници мигранти следва да имат следните права [16]:

- Право на информация
- Право да разбират, т.е. да получават информацията на разбираем за тях език, и да бъдат разбирани
- Право на справедливи условия на наемане и на безопасен труд
- Право на свобода на сдружаване и на колективно договаряне
- Право на компенсация, включително на правна помощ за претендиране на дължими възнаграждения и обезщетения

Трафикираните лица също така имат право на достъп до безплатна помощ за защита на правата си, независимо дали сътрудничат на правоприлагащите органи. В изследваните четири държави съществуват редица обещаващи практики. Редица синдикати, неправителствени организации и публични органи предоставят безплатни услуги от типа на „горещи информационни линии“ и правни консултации на чужди граждани на различни езици. Така например, в Естония Съветът за социално осигуряване поддържа „Гореща линия“ за консултиране по въпросите на трафика на хора⁴, която дава информация на стотици експлоатирани работници годишно. Във Финландия неправителствената организация за подкрепа на жертвите (RIKU)⁵ предоставя практическа помощ и подкрепа на жертвите на трафик и трудова експлоатация. Организацията е изготвила и кратки

⁴ +372 6607 320

⁵ <https://www.riku.fi/en/variou+crimes/labor+exploitation/>

видеа на девет езика относно правата на служителите⁶. Жертвите на трафик могат да получат подкрепа и чрез Националната система за подпомагане на жертвите на трафик⁷. Централната организация на финландските синдикати (SAK) предоставя консултантски услуги за правата на служителите, включително безплатни консултации с адвокати и на чужди граждани, които не членуват в синдикати⁸. В България Националната комисия за борба с трафика на хора⁹ предоставя помощ на жертви на трафика, а в Латвия две официално утвърдени за предоставянето на такива услуги неправителствени организации¹⁰ – Безопасна къща за подслон (Shelter Safe House) и Център „Марта“ – идентифицират на жертви на трафик на хора и предоставят финасирана от държавата социална подкрепа, на всички установени жертви, независимо от готовността им да сътрудничат на полицията.

⁶ https://www.youtube.com/watch?v=rX9IleGlz_g0&feature=youtu.be

⁷ <http://www.ihmiskauppa.fi/en+358+295+463+177>

⁸ <https://www.sak.fi/en/working-life/immigrants>

⁹ <https://antitrafficking.government.bg>

¹⁰ Shelter Safe House Ph:(+371) 28612120 (24/7) and Marta Centre Ph:80002012 (working days 10 AM - 6 PM), www.cilvektirdznieciba.lv, www.trafficking.lv

Препоръки към отговорните институциите и заинтересованите страни

КОЙ?

КАКВО Е НЕОБХОДИМО ДА СЕ НАПРАВИ?

Държавите- членки на ЕС

- **Да приемат** адекватни **законодателни мерки** за противодействие на трудовата експлоатация, която не е свързана с трафик
- **Да гарантират**, че **техните вериги за доставка и услуги** не включват елементи на трудова експлоатация
- **Да осигурят** достатъчни **ресурси за оперативна работа** на държавните органи, както и на неправителствените организации

Правоприлагащи органи, трудови инспекции, данъчни власти

- Да наблегнат върху **проактивната работа**
- **Да насочват** инспекциите към високорисковите сектори въз основа на анализ на местните условия, както и получените сигнали
- **Да засилят** сътрудничеството с останалите институции чрез споделяне на информация и провеждане на съвместни инспекции
- **Да повишат информираността** сред служителите си относно трудовата експлоатация и връзката ѝ с трафика и икономическите престъпления

Гражданското общество, включително и синдикатите

- **Да увеличат** усилията си за предоставяне на информация на различни езици, правни съвети и услуги за работниците мигранти и за жертвите

Икономическите субекти

- **Да гарантират**, че са предприели достатъчно мерки срещу трудовата експлоатация в рамките на собствената им организация, както и в рамките на техните вериги на доставка
- Да създадат **подходящи канали**, чрез които служителите им да докладват за възможни проблеми, без това да има **негативни последици за тях**

ЖЕЛАНИ ПРОМЕНИ И РЕЗУЛТАТИ

- Край на безнаказаността и на условията, в които трудовата експлоатация е нискорисково и високодоходно начинание
 - Достатъчно ресурси на разположение на отговорните институции за разкриването и разследването на съответните случаи, а на неправителствените организации - за предоставяне на помощ и съвети на експлоатираните работници
-
- По-леките форми на трудова експлоатация да се санкционират, преди да са довели до извършване на трафик
 - Достъп до правосъдие на експлоатираните работници и адекватни наказания за извършителите; насочване на жертвите към организациите, предоставящи услуги и правна помощ
-
- Работниците мигранти познават своите права и имат възможност да ги защитават
-
- Икономическите субекти имат и спазват политики за борба с трудовата експлоатация и предприемат мерки за гарантиране прозрачността на веригите за доставка
 - Лоялна конкуренция, която не се деформира от компании, печелещи от експлоатация на работници

ИЗТОЧНИЦИ

1. Allain, J., Crane, A., LeBaron, G., & Behbahani, L. (2013). Forced Labour's Business Models and Supply Chains. Joseph Rowntree Foundation. <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/forced-labour-business-full.pdf>
2. Alvesalo, A., Jokinen, A. & Ollus, N. (2014): The exploitation of migrant labour and the problems of control in Finland. In Van Aerschoot, Paul & Daenzer, Patricia (eds.) The Integration and Protection of Immigrants - Canadian and Scandinavian Critiques. Ashgate, 121-138.
3. Checkland, P. and Poulter, J. (2006) Learning for Action: A Short Definitive Account of Soft Systems Methodology and Its Use for Practitioners, Teachers and Students. Wiley, Hoboken.
4. Crane, A., LeBaron, G., Allain, J., & Behbahani, L. (2019). Governance gaps in eradicating forced labour: From global to domestic supply chains. Regulation & Governance, 13(1), 86–106.
5. CSD (2019). Financing of organised crime - human trafficking in focus. Sofia. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.36697.36961>
6. Davies, J. (2018): From severe to routine labour exploitation: The case of migrant workers in the UK food industry. Criminology & Criminal Justice. <https://doi.org/10.1177/1748895818762264>.
7. Davies, J. & Ollus, N. (2019). Labour exploitation as corporate crime and harm: outsourcing responsibility in food production and cleaning services supply chains. Crime, Law and Social Change. <https://doi.org/10.1007/s10611-019-09841-w>
8. Federal Public Service Social Security (2011). Legal environment for fighting undeclared work and social fraud: the situation de lege lata. Brussels. Retrieved from <https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/icenuw-lege-lata-fr.pdf>
9. FRA (2015). Severe labor exploitation: workers moving within or into the European Union. States' obligations and victims' rights. Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights.
10. HS (17.4.2019). The long shift. Nepalese restaurants, favored by Finns, have a dark side. An investigation by Helsingin Sanomat reveals systematic exploitation of workers. The restaurants are run by a small, tightly knit group of owners. By Paavo Teittinen. <https://www.hs.fi/talous/art-2000006075594.html>
11. Jokinen, A., Ollus, N. and Viuhko, M. (2011).

- Work on Any Terms: Trafficking for Forced Labour and Exploitation of Migrant Workers in Finland. In: Jokinen, A., Ollus, N. and Aromaa, K. (eds.) Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation in Finland, Poland and Estonia. Publication series No. 68. Helsinki: HEUNI, 31-164.
12. Ollus, N. (2016). From Forced Flexibility to Forced Labour: The Exploitation of Migrant Workers in Finland. HEUNI Report Series 84, Helsinki: HEUNI.
13. Ollus, N. and Jokinen, A. (2013). 'We've Got People Lined Up Behind the Door': Placing the Trafficking and Exploitation of Migrant Workers in Context in the Restaurant and Cleaning Sectors in Finland. In: Ollus, N., Jokinen, A. and Joutsen, M. (eds.): Exploitation of Migrant Workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking. Publication Series No. 75. Helsinki: HEUNI, 31-170
14. Skrivankova, K. (2014). Forced labour in the United Kingdom. <https://www.jrf.org.uk/report/forced-labour-united-kingdom>
15. Smit, M. (2011). Trafficking in human beings for labour exploitation. The case of the Netherlands.
- Trends in Organised Crime, 14, 184–197.
16. Sorrentino, L. & Jokinen, A. (2014). Guidelines to prevent abusive recruitment, exploitative employment and trafficking of migrant workers in the Baltic Sea region. Publication Series No. 78. Helsinki: HEUNI.

